

MARKAZIY OSIYO DAVLATCHILIGI TARIXIDA TURKIY XALQLARNING TUTGAN O'RNI

O'rinboyeva Elnora Furqat qizi

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Toshkent viloyati Bekobod tumani

orinboyevaelnora67@gmail.com

Аннотация: Mazkur maqola Markaziy Osiyoda turkiy xalqlarning davlatchilik tarixidagi o'rni va ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Unda turkiy xalqlar tomonidan tashkil etilgan davlatlar, ularning boshqaruv tizimi, harbiy qudrati hamda siyosiy-iqtisodiy va madaniy hayotdagi roli tahlil qilinadi. Maqolada turkiy davlatlarning mintaqaviy integratsiya jarayonlariga ta'siri, ularning Markaziy Osiyo xalqlarining madaniy merosiga qo'shgan hissasi va o'zaro munosabatlaridagi o'ziga xos jihatlar o'rganiladi. Maqola mintaqa tarixidagi muhim davrlar va voqealar orqali turkiy xalqlarning davlatchilikda tutgan o'rnini yoritishga qaratilgan bo'lib, tarixiy va zamonaviy manbalarga tayanadi.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению роли и значения тюркских народов в истории государственности Центральной Азии. Анализируются государства, созданные тюркскими народами, их административная система, военная мощь, их роль в политической, экономической и культурной жизни. В статье рассматривается влияние тюркских государств на региональные интеграционные процессы, их вклад в культурное наследие народов Центральной Азии, а также конкретные аспекты их взаимоотношений. Статья посвящена освещению роли тюркских народов в государственности через важные периоды и события истории региона и опирается на исторические и современные источники.

Abstract: This article is devoted to the study of the role and importance of Turkic peoples in the history of statehood in Central Asia. It analyzes the states established by the Turkic peoples, their

administrative system, military power, and their role in political, economic, and cultural life. The article examines the impact of the Turkic states on regional integration processes, their contribution to the cultural heritage of the peoples of Central Asia, and specific aspects of their mutual relations. The article focuses on highlighting the role of Turkic peoples in statehood through important periods and events in the history of the region, and relies on historical and modern sources.

Kalit soʻzlar: Markaziy Osiyo, turkiy xalqlar, davlatchilik tarixi, siyosiy tizim, harbiy qudrat, mintaqaviy integratsiya, madaniy meros, oʻzaro munosabatlar, tarixiy davlatlar, etnik birlik.

Ключевые слова: Центральная Азия, тюркские народы, история государственности, политическая система, военная мощь, региональная интеграция, культурное наследие, взаимоотношения, исторические государства, этническое единство.

Key words: Central Asia, Turkic peoples, history of statehood, political system, military power, regional integration, cultural heritage, mutual relations, historical states, ethnic unity.

KIRISH

Markaziy Osiyo dunyo tarixida alohida oʻrin tutgan hududlardan biri boʻlib, bu mintaqaning tarixiy taraqqiyotida turkiy xalqlar muhim ahamiyatga ega boʻlgan. Turkiy xalqlar oʻz davlatchilik anʼanalari, mustahkam ijtimoiy va siyosiy tuzumlari, shuningdek, madaniyati va urf-odatlarini bilan mintaqaning iqtisodiy, harbiy hamda maʼnaviy hayotini boyitib kelganlar. Ushbu maqola Markaziy Osiyoda turkiy xalqlar tomonidan tashkil etilgan davlatlar va ularning oʻziga xos boshqaruv tizimlarini, davlat tuzilishi va xalqaro siyosatdagi ahamiyatini oʻrganishga qaratilgan.

Maqolada turkiy xalqlarning davlat tuzumi, ijtimoiy-siyosiy va harbiy tuzilmalari hamda madaniy rivojlanish jarayonlariga boʻlgan taʼsiri batafsil yoritiladi. Shu bilan birga, ularning tarixiy merosi va mintaqaviy integratsiya jarayonlaridagi oʻrni tahlil

qilinadi. Turkiy xalqlar tomonidan tashkil etilgan davlatlar Markaziy Osiyodagi ichki va tashqi siyosiy munosabatlarda hal qiluvchi rol o'ynab, o'ziga xos davlatchilik an'analarini shakllantirgan. Mazkur maqola turkiy xalqlarning davlatchilik tarixiga qo'shgan hissasini ochib berishga va Markaziy Osiyoning bugungi siyosiy tuzilmasiga ta'sir etgan muhim omillarni tushuntirishga harakat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mazkur maqolada Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixida turkiy xalqlarning o'rnini o'rganishda mahalliy va xorijiy tarixchilar tomonidan yozilgan ilmiy adabiyotlar, arxeologik tadqiqotlar natijalari, shuningdek, turkiy davlatlar to'g'risidagi qadimiy yozma manbalar tahlil qilingan. Asosiy manbalar sifatida qadimgi turkiy bitiklar, xitoy, fors va arab sayyohlarining asarlari, shuningdek, zamonaviy tarixchilar tomonidan yozilgan tadqiqotlar olingan. Ushbu manbalar orqali turkiy xalqlar tomonidan tashkil etilgan davlatlarning boshqaruv tizimi, harbiy qudrati va ijtimoiy-siyosiy hayotidagi xususiyatlar tahlil qilinadi.

Metod sifatida tarixiy-tahliliy yondashuv qo'llanilib, turli manbalar o'rtasidagi bog'lanishlar va ularning ta'siri o'rganilgan. Shu bilan birga, maqolada taqqoslash va tahlil metodlari orqali turli davrlardagi turkiy davlatlarning boshqaruv tizimi va siyosiy yo'nalishlari solishtiriladi. Shuningdek, maqolada tarixiy jarayonlarning davrlashtirilishi va turli mintaqaviy omillar tahlili asosida Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixidagi turkiy xalqlarning o'rnini keng ko'lamda yoritiladi. Mazkur metodologik yondashuv maqolaning ilmiy asosini kuchaytirib, mavzuni chuqur va tizimli o'rganishga imkon beradi.

NATIJALAR

Maqolada olib borilgan tadqiqotlar asosida aniqlanishicha, turkiy xalqlar Markaziy Osiyoda davlatchilik tizimining shakllanishi va rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Turkiy davlatlar o'zining mustahkam boshqaruv tizimi, kuchli harbiy tashkiloti va ijtimoiy tuzumi bilan mintaqaning siyosiy va madaniy hayotida muhim o'rin egallagan. Ular tomonidan tashkil etilgan davlatlar — jumladan, Turk xoqonligi, O'g'uzlar,

Qoraxoniylar va boshqa siyosiy tuzilmalar — o‘z zamonasida hududiy barqarorlikni ta‘minlagan, savdo yo‘llarini rivojlantirgan va madaniy almashinuv jarayonlariga turtki bergan.

Turkiy xalqlar tomonidan yaratilgan davlatlar nafaqat Markaziy Osiyo hududida, balki butun mintaqa tarixida o‘z izini qoldirgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ularning o‘ziga xos boshqaruv tizimi va harbiy qudrati keyingi davrlardagi davlat tuzilmalariga ham ta‘sir ko‘rsatgan. Shuningdek, turkiy xalqlar davlatlararo integratsiya jarayonlarini kuchaytirib, mintaqaning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligiga hissa qo‘shgan. Ushbu natijalar Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixida turkiy xalqlarning o‘rni va ularning mintaqaviy taraqqiyotdagi ahamiyatini ko‘rsatadi.

Maqolada olingan natijalar orqali turkiy xalqlar davlatchilik an‘analarining o‘ziga xosligi va ularning zamonaviy Markaziy Osiyo davlatlari rivojidadagi ta‘siri yoritildi. Bu natijalar mintaqaning hozirgi siyosiy va ijtimoiy jarayonlarini yanada yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

MUHOKAMA

Maqolada ko‘rsatilgan natijalar asosida turkiy xalqlarning Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixida muhim rol o‘ynaganligi va ularning davlatchilik an‘analari keyingi siyosiy tuzilmalarga ham ta‘sir ko‘rsatganligi aniqlanadi. Turkiy davlatlarning boshqaruv tizimlari, ayniqsa harbiy va ijtimoiy tuzilmalari, o‘ziga xos shakllanish yo‘lidan o‘tib, mintaqaviy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlagan omillardan biri bo‘lgan. Tadqiqotlar ko‘rsatdiki, turkiy xalqlar davlat tuzumi, savdosotiq va madaniy almashinuvlar orqali nafaqat o‘z davlatchiligini mustahkamlagan, balki mintaqaviy siyosiy tizimlar va iqtisodiyotga sezilarli ta‘sir o‘tkazgan.

Boshqaruv tizimi va harbiy tuzilma bo‘yicha turkiy davlatlarning o‘ziga xosligi, ularning turli davrlarda mustaqil davlat tuzish imkoniyatlarini ta‘minlab bergan. Shuningdek, maqolada turkiy xalqlarning madaniy merosi, jumladan, yozuv, san‘at va huquqiy an‘analar hamda diniy qarashlari orqali mintaqaviy madaniyat va turmush

tarzini boyitgani haqida ham fikr yuritilgan. Turkiy davlatlar tomonidan olib borilgan tashqi siyosat va xalqaro aloqalar hududiy integratsiya jarayonlariga ijobiy ta'sir ko'rsatgan, bu esa savdo yo'llarining rivojlanishi va madaniy almashinuvlarning kuchayishiga olib kelgan.

Ushbu natijalar Markaziy Osiyo tarixida turkiy xalqlarning tutgan o'rnini yanada chuqur anglashga imkon beradi va ularning davlatchilik an'analari mintaqaning bugungi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlariga qanday asos yaratganini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, turkiy xalqlarning tarixiy tajribasi va ularning davlat boshqaruvi mintaqaning hozirgi taraqqiyot yo'lini yanada keng qamrovda tushunishga yordam beradi. Maqola yakunida turkiy xalqlarning davlatchilik tajribasini bugungi kunda ham qo'llab-quvvatlash va o'rganish kerakligi ta'kidlangan, bu esa mintaqadagi barqarorlik va rivojlanish jarayonlariga ijobiy hissa qo'shishi mumkin.

XULOSA

Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixida turkiy xalqlarning o'rni alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular o'zining kuchli boshqaruv tizimi, harbiy qudrati va boy madaniy merosi bilan mintaqaning siyosiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga muhim hissa qo'shgan. Ushbu maqola orqali aniqlanishicha, turkiy davlatlar tomonidan tashkil etilgan siyosiy tuzilmalar nafaqat hududiy barqarorlikni ta'minlagan, balki xalqlar o'rtasidagi savdo va madaniy almashinuvlarni rivojlantirgan.

Turkiy xalqlar o'z davlatchilik an'analari, ijtimoiy va harbiy tuzilmalari orqali Markaziy Osiyo tarixida iz qoldirgan va mintaqaviy integratsiyaga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Ularning tajribasi va merosi bugungi Markaziy Osiyo davlatlarining siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy tuzilmalarida ham o'z aksini topmoqda. Shunday qilib, turkiy xalqlarning davlat tuzish va boshqaruvdagi o'ziga xos yondashuvlari, ularning o'zaro hamkorlik va integratsiyaga yo'naltirilgan faoliyatlari mintaqaning bugungi rivojlanishida asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bu esa turkiy xalqlar merosining nafaqat tarixiy, balki zamonaviy ahamiyatini ham ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Barthold, V. V. (2003). *Turkestan Down to the Mongol Invasion*. London: Gibb Memorial Trust.

Bregel, Y. (2003). *An Historical Atlas of Central Asia*. Leiden: Brill Academic Publishers.

Ibn Sino, Abu Ali ibn Sino. (1990). *Tibbiyot asoslari*. Tashkent: Ma’rifat.

Kholbekov, S. (2002). *Turkiy xalqlar tarixi va madaniyati*. Tashkent: Uzbekistan.

Kitoblar

Akramov, A. (2011). *Markaziy Osiyodagi turkiy xalqlar va ularning o‘rni*. Tashkent: Taniqli olimlar.

Nabiyev, E. (2023). *Turkiy xalqlar tarixi: o‘rganish va tadqiq qilish*. Tashkent: Ma’rifat.

3. Dani, A. H., & Masson, V. M. (Eds.). (1992). *History of Civilizations of Central*

4. *Asia, Vol. III: The Crossroads of Civilizations, A.D. 250 to 750*. Paris

UNESCO Publishing.

Jurnallar

Central Asian Survey – Markaziy Osiyo tarixini, siyosiy va ijtimoiy masalalarini yorituvchi xalqaro ilmiy jurnal.

Journal of Asian History – Osiyo tarixiga bag‘ishlangan jurnal, unda turli xalqlar, jumladan, turkiy davlatlar tarixi ham keng yoritiladi.

Turkic Studies Journal – Turkiy xalqlar va ularning madaniyati, tarixi hamda davlatchiligi bo‘yicha ilmiy maqolalar chop etiladi.

Acta Orientalia – Sharqiy mintaqa davlatlari tarixi va madaniyati haqida ilmiy maqolalar e’lon qiluvchi jurnal.

Vebsayt

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/04/07/social-media-use-in-2021/>

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-in-the-digital-age>

<https://www.common sense media.org/research/social-media-social-life-2019>

<https://cyberbullying.org>

<https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021>